

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. ст.25.

2. Етичний кодекс ученого України: Постанова загальних зборів НАН України від 15.04.2009 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>

3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39, ст.380.

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Василь КЛЮЧКОВИЧ

заступник голови Шостого
апеляційного адміністративного суду
(м. Київ, Україна),
доктор філософії в галузі права

**ПРИНЦИПИ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА**

В основі діяльності органів судової влади лежить започаткована Конституцією України концепція поділу влад, яка покладає на судову владу, у тому числі, й контроль за відповідністю праву дій і рішень законодавчої та виконавчої гілок влади. У правовій державі дії суду із застосування права мають безпосередньо юридичне наповнення; підтверджені багатовіковою традицією судочинства, вони спрямовані на захист прав людини як вищої цінності по відношенню до інших суспільних цінностей і включені в систему конституційного регулювання. Основні права і свободи людини та громадянина є базою для юридично обов'язкових актів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб. Особливо важливим акцентом правозастосування відбивається в діяльності органів судової влади, адже застосування судами права як стадія в загальному механізмі реалізації правової системи повинно бути спрямоване насамперед на захист і забезпечення законних інтересів індивіда.

У вітчизняній правовій науці такі питання, як принципи права, принципи правозастосовної діяльності різних суб'єктів, досліджувалися часто, висновки та пропозиції з цього приводу у науковій літературі висвітлені широко, проте їх відображення у нормативно-правових актах не відповідає рівню наукової

думки з цих питань, що в кінцевому рахунку негативним чином впливає на якість застосування права відповідними суб'єктами. Серед останніх спроб звернутися до цієї тематики слід відзначити статтю М. Борисенко «Ознаки та принципи правозастосовної діяльності: теоретичний аспект» (2015). Безпосередньо досліджень правозастосовної діяльності органів судової влади, принципів, на яких базується така діяльність, у вітчизняній науці права не так багато. Певним чином ця проблематика розглядається у статті В. Капустинського та І. Волкової «Теоретичні основи судового правозастосування» (2016). Більше наукової інформації з питань становлення судової влади, принципів організації судочинства, можна отримати із зарубіжних джерел за авторством Р. Алексі, Е. Адамантиса, А. Барака, Д. Баррі, Ж.-Л. Бержеля, В. Бернхема, Е. Бредлі, Б. Візера, А. Гарапона, Р. Гурбанова, Р. Давіда, В. Джексона, Д. Ллойда, Ф. Люшера, П. Мангуссона, Дж. Оберто, М. Де Сальвіа, Дж. Ді Федеріко, Л. Фрідмена, Ф. Хайека, П. Уокера, К. Цвайгерта, Г. Штайнбергера та ін.

Принципи права – один із засобів, що дозволяє контролювати баланс між об'єктивною необхідністю суспільного розвитку і суб'єктивною мотивацією законодавця. Вони виробляються на основі аналізу і пізнання суспільних процесів, самого життя, виникаючих в ньому відносин, що потребують врегулювання за допомогою права. Члени суспільства, особливо ті, хто професійно займається правом (законодавці, політики, юристи), і визначають правотворчі ідеї, що регулюють найбільш важливі сфери суспільних відносин, і керуються ними. В цьому сенсі, принципи права в їх діяльності не можуть бути вихідним пунктом, а є його заключним етапом – результатом.

Важливу роль у створенні системи принципів права відіграють принципи, на яких ґрунтується судова діяльність. В цьому аспекті можна приєднатися до дискусії, яка спрямована на пошуки відповіді на наступне питання: чи є принципи судової діяльності принципами права або принципами державної (публічної) діяльності? Зі свого боку, ми виходимо з того, що судова діяльність є видом (формою) державної діяльності. Здається, відповідь на поставлене питання є очевидною: принципи судової діяльності є принципами державної діяльності, оскільки змістовно право (особливо позитивне право) своїм потенціалом не здатне охопити усі аспекти судової діяльності. Наприклад, у всякому разі, випадає зі сфери правового регулювання розумова діяльність, оціночна діяльність, морально-етичні та соціокультурні підстави, а також ті елементи судової діяльності, які втілені в суддівській совісті і у внутрішньому переконанні суддів. Однак, в той же час, державна діяльність об'єктивно пов'язана із правом, і саме принципи права живлять процес реалізації державної політики у будь-якій сфері. Тому можна говорити про подвійну природу принципів судової діяльності – вони є частиною принципів публічної діяльності суб'єктів влади усіх рівнів та частиною загальних принципів права, на яких ця діяльність вибудовується [1].

Принципи судової діяльності не є штучно створеними, вони виявляються в ході поступового розвитку судової системи. До таких принципів належать як давно визнані і реалізовані, такі, наприклад, як гласність судочинства, принцип справедливості тощо, так і порівняно недавно в історичному масштабі визнані в якості принципів судової діяльності, такі, наприклад, принципи, як принцип рівноправності сторін, презумпція невинуватості, транспарентності тощо. Однією з головних функцій принципів судової діяльності є врегулювання організаційних, процедурних та морально-етичних питань застосування норм права основними суб'єктами судової діяльності та учасниками судового процесу – суддями.

Застосування норм права органами судової влади є центральним елементом судової (юридичної) практики, та, відповідно, правосуддя – сфери державної діяльності, що має вираз у розгляді національними судами усіх категорій справ. Правозастосування становить каркас судової діяльності і ототожнюється з такими категоріями як «цінність права», «якість правової системи», «порядок», «безпека», «гарантування прав людини» тощо. У зазначеному аспекті застосування норм права органами судової влади підкреслює соціальну необхідність і є правовою закономірністю, що зумовлює її в якості однієї з основних видів правової діяльності в цілому. При цьому правозастосування в межах здійснення правосуддя зводить воедино ціннісні характеристики правової реальності, внаслідок чого є необхідним і доцільним елементом будь-якої правової системи.

Застосування норм права органами судової влади невіддільне від правового життя суспільства, його метою є доказ існування права, доцільності та панування права в державі. Тому застосування норм права органами судової влади невіддільне від справедливості; справедливість має місце тільки тоді, коли судова влада застосовує закони, визнані суспільством справедливими, вирішує справи, встановивши істину, достовірно з'ясувавши її фактичні обставини, приймає рішення відповідно до пізнаних фактів і вимог закону. Таке розуміння правозастосування у межах судової діяльності відображає її упорядкований характер і постає як послідовність установлених дій і стадій, пов'язаних із застосування певних правових засобів, а також цінностями, необхідними для реалізації соціальних цілей.

Забезпечення правозастосовної діяльності органів судової влади як основного засобу контролю за владою має відбуватися своєчасно та, особливо, ефективно. Ефективність правозастосування, у свою чергу, є критерієм якості виконання роботи, який оцінюється через зіставлення матеріальних дій і піддається вимірюванню результатів шляхом досягнення цілей правового регулювання, прийняття відповідного правозастосовного рішення на основі дотримання принципів правозастосування та забезпечення їх реального виконання. Можна припустити, що принципи правозастосовної діяльності органів судової влади займають самостійну нішу у багаторівневій

системі принципів судової діяльності, які, в свою чергу, витікають із загальних принципів права, оскільки відправлення правосуддя як специфічна функція держави об'єктивно відбувається на правових постулатах, ідеях, що відображають сучасний рівень суспільства.

Екстраполоючи відомі теорії права розсуди про таке явище, як принципи, їх зміст та призначення, на дослідження принципів правозастосовної діяльності органів судової влади, у якості головного засобу їх вивчення слід обрати глибокий теоретичний аналіз, в якому провідна роль належить з'ясуванню тенденцій і закономірностей розвитку принципів правозастосовної діяльності органів судової влади, їх змісту, специфіці прояву в ході виникнення та еволюції правових типів та форм. Важлива роль у теоретичному аналізі принципів правозастосовної діяльності органів судової влади належить і вивченню взаємозв'язку досліджуваного явища з іншими правовими явищами, встановлення окремих факторів, що впливають на результативні показники дії принципів правозастосування національними судами [1-2].

З огляду на конституційне положення про те, що загальновизнані принципи є частиною правової системи України, можна припустити, що системний аналіз принципів правозастосовної діяльності органів судової влади, обумовлений конституційними принципами і гарантіями, необхідний для визначення перспектив розвитку правосуддя. Водночас, відсутність єдиного тлумачення принципів правозастосовної діяльності органів судової влади разом з такими поняттями, як «принципи правосуддя», «принципи організації судової влади», «принципи судоустрою», «принципи судочинства», критеріїв їх розмежування, спотворює їх зміст в різних трактуваннях, що може призвести до системних помилок в організації та діяльності судів, особливо в ході застосування ними норм права.

Говорячи про принципи правозастосовної діяльності, необхідно мати на увазі, що вони є юридичними орієнтирами, які тим чи іншим чином спрямовують діяльність суб'єктів у сфері правозастосування [3, с. 26; 4]. Принципи правозастосовної діяльності органів судової влади мають велике значення для досягнення цілей правосуддя. На основі системного підходу до розуміння принципів правозастосовної діяльності органів судової влади формується інтегративне судження про правосуддя. Характеризуючи реалізацію принципів правозастосовної діяльності органів судової влади як складової системи принципів правосуддя, важливо зупинитися на їх основних функціях.

Отже, вивчення принципів правозастосовної діяльності органів судової влади пов'язане із необхідністю подальшого дослідження правових знань про судову владу, визначення основних напрямів розвитку судової системи на сучасному етапі розвитку України як правової держави, її інтеграції до європейських співтовариств. Дослідження принципів правозастосовної діяльності органів судової влади повинно здійснюватися в межах цілісного

інституту принципів судової влади, які, у свою чергу, є частиною загальних принципів права. Конституційні положення про самостійність судової влади без визначення концептуальних напрямів нормативно-правової регламентації принципів правозастосовної діяльності органів судової влади залишаються декларативними. Розбалансованість механізму здійснення судової влади багато в чому зумовлюється відсутністю єдиного концептуального підходу до розуміння змісту принципів правозастосовної діяльності судових органів. Принципи правозастосовної діяльності органів судової влади мають подвійну природу, оскільки є і частиною принципів публічної діяльності суб'єктів влади усіх рівнів, і частиною загальних принципів права, на яких ця діяльність вибудовується. Системоутворюючим елементом принципів правозастосовної діяльності органів судової влади є сам процес правозастосування, він виступає і універсальним елементом механізму функціонування судочинства в Україні.

1. Ключкович В. Ю. Теоретичні питання становлення принципів правозастосовної діяльності органів судової влади в Україні. *Право та суспільство*. 2019. № 5. С. 39-45.

2. Наливайко Л. Р., Романов М. Ю. Функціонування принципу прозорості: пострадянський та європейський досвід. *Право і суспільство*. 2016. № 6. С. 9-14.

3. Борисенко М. О. Ознаки та принципи правозастосовної діяльності: теоретичний аспект. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. С. 23-28.

4. Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О.С. Прозорість публічної влади: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Право України*. 2015. № 6. С. 148-156.

Віталій ГРИБАН

професор кафедри фізичного виховання
та тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор біологічних наук, професор,
Заслужений працівник
народної освіти України

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА З ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Законодавча база з охорони праці в Україні визначена Законом України «Про охорону праці». Вона складається із законів України та спеціальних (підзаконних) нормативно-правових актів. До законів належать: Закон України «Про охорону праці», «Кодекс законів про працю України», Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які